

TÜRK HALK MÜZİĞİ SÖZLERİNDE “METAFORİK ANLATIM GELENEĞİ” *

*Banu MUSTAN DÖNMEZ***

*Derya KARABURUN****

ÖZET

“Başkasından kullanmak üzere alma, ödünç alma” olarak tanımlanan metafor, özellikle dilde ve sanatta, bir düşünceyi kendisine benzetilen başka bir obje ile anlatma işlevine sahiptir. Metaforik üslupta anlatım, yerine başka bir ifade tarzı konularak elde edilmekteyken, düz üslupta yerli yerinde ve mantıksal olarak ifade edilmektedir. Metaforik ifade alanı, özgür ve keyfi bir kullanım arz edip, anlamı ve duygu yoğunluğunu kuvvetlendiren ve derinliği kıvrak bir zekâyla çözümlenebilen çok yönlü estetik/felsefi bir anlatım üslubu içermektedir.

Çalışmada, türkü sözleri içindeki metaforik anlatım, metafor teorilerinin de ışığında ele alınmış ve türkü metaforları, anlattıkları konular açısından ‘dinsel’ ve ‘din dışı’ olarak iki ana biçimde gruplandırılmıştır. Sünni mutasavvıflığına ait sözlerin genelde Türk sanat müziğinde yer almasından dolayı, dinsel türkülere ait metafor biçimlerinin Alevilere, din-dışı türkülere ait metafor biçimlerinin ise Türkçe konuşan toplulukların çoğuna ait olduğu gözlemlenmiştir. Dinsel türkülere ait metaforlar ‘yaratılış’ı ve ‘Tanrısal aşk’ı ifade eden metaforlar olarak; din dışı türkülere ait metaforlar ise ‘dünyevi aşk metaforları’ ve ‘diğer din dışı metaforlar’ olarak ayrılmıştır. Çalışmada Türk halk müziği metaforlarının anlamsal bağlamdaki kategorizasyonu gerçekleştirilmiştir.

Türkülerin ezgisel, modal, çalgısal ve üslupsal, başka bir deyişle biçimsel metaforik anlamları, bu çalışmanın sınırları içine girmeyip, farklı bir bağlamda ele alınabilir. Çalışmanın, dil-sanat-metafor ilişkisinin farklı yönlerine ilişkin araştırma yapmak isteyen diğer bilim insanlarına ışık tutacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: ‘Türk Halk Müziği’, ‘Edebiyat’, ‘Sanat’, ‘Metafor’, ‘Müzik’.

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. İnönü Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Müzik Bölümü, El-mek: banu.donmez@inonu.edu.tr

*** Arş. Gör. İnönü Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Müzik Bölümü, El-mek: derya.karaburun@inonu.edu.tr

“THE METAPHORIC EXPRESSION TRADITION” IN THE WORDS OF THE TURKISH FOLK MUSIC

ABSTRACT

The metaphor defined as “taken from another in order to use, to borrow”, has the function of expressing an idea with another object looking like it especially in the language and art. While the expression in the metaphoric wording being obtained by putting instead another form of expression, it is expressed properly and logically in the straight wording. The metaphoric expression area contains a multioriented esthetical/philosophic expression wording with an independent and arbitrary usage, enforcing the meaning and the feeling density and being solved with energetic height intelligence.

In the study, the metaphoric expression existing within the song, has been also examined in the light of the metaphoric theories, and the metaphors of the song have been grouped in two main ways as “religious” and “nonreligious” according their subjects. Due to the words pertaining to the Sunnite Soufism located generally in the Turkish art music, it has been observed that the metaphoric styles related to religious songs were belonging to the Alevi and the metaphoric styles non religious were belonging to the majority of Turkish speaking communities. The metaphors pertaining to the religious songs have been separated as metaphors representing the “creation” and the “Love for God” and the metaphors pertaining to the non religious songs were separated as metaphors representing the “world love metaphors” and “other non religious metaphors”. In the study, the categorization of the Turkish folk music metaphors in the concept of meaning has been realized.

The metaphoric formal meanings like melodical, modal, instrumental and expressive of the songs do not enter in the borders of this study and can be examined in a different context. It is hoped that the study will enlighten other scientists desiring to make researches in the different points of the linguistic-artistic-metaphoric relation.

Key Words: ‘Turkish Folk Music’, ‘Literature’, Art, ‘Metaphor’, ‘Music’.

GİRİŞ

Metafor Kavramının Etimolojik Kökeni ve Tanımı Üzerine

“Metaforu tanımlamak, hayal kurmayı tanımlamak kadar zordur aslında. Çünkü, metafor da yaratıcılığın bir ifadesidir” (Spitzer, 2004: 3).

Metafor kavramı, Latince kökenlidir. “Eski Yunan dilinde “öte” anlamındaki meta sözcüğüyle bir yerden başka bir yere taşıma, bir alandan başka bir alana götürme, bir şeyi başka bir şeye aktarma gibi anlamlara gelen phoros sözcüğünün birleştirilmesiyle oluşturulmuş metapher’in sözcüğünden türetilmiştir” (Uzun, Yolsal, 2003: 458). Türkçede eş anlamlıları mecaz, istiare, kinaye, teşbihdir. Tanımı; “Başkasından kullanmak üzere alma, ödünç alma; yalnız benzeyenin veya kendisine benzetenin söylendiği teşbih, eğretileme” olarak geçmektedir (Doğan, 2000: 810).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013*

Metaforik üslupta anlatım, yerine başka bir ifade tarzı konularak elde edilirken; düz üslupta anlatım yerli yerinde, mantıksal veya tutarlı olarak ifade edilir. Metaforik ifade alanı, özgür ve keyfi bir kullanım arz eder. Stern, düz anlam ve metaforik yan anlam arasındaki farkı, anlatımın bir anlamı olduğu, fakat metaforun gönüllü anlatımların özgür yorumu olduğunu vurgulayarak ayırır (Stern, 2008: 274).

Metaforik ve düz anlatım üsluplarıyla neyi kastettiğimizi, halk şiir sanatından bir örnekle somutlaştırabiliriz: ‘Bir of çeksem karşıki dağlar yıkılır’ ve ‘Çok üzgünüm’ ifadeleri ile aynı duygu anlatılmak istenir. Ancak bunlardan ilkinde metaforik bir anlatım üslubu kullanılırken, ikincisinde düz bir anlatım üslubu kullanılmaktadır. İlki, daha etkili bir duygu yoğunluğu sağlamaktadır. Gösterdiğimiz örneğe benzer nitelikteki örnekler, tüm kültürlerde bulunmaktadır. Eş deyişle tüm insanlık, duygu yoğunluğunu ifade edebilmek için metafor kullanır. Bundan dolayıdır ki Nietzsche’ye göre “İnsan metafor üreten hayvandır” (Nietzsche, 2003: 880).

Metaforik kullanımın diğer önemli özelliği, soyut bir ifade biçimi olmasıdır. Çünkü metaforik bir anlatım kullanabilmek için, düşüncelerimizi başka şeylere benzeterek anlatmaya çalışırız. Johnson, bunu şu şekilde ifade eder: “Aslında metaforlar, deneyimlerimize ilişkin düşüncelerimizin açıklanmasına yönelik teorileri mümkün kılar. Tüm teoriler, metaforlar üzerine kurulur, çünkü soyut kavramlarımız metaforik olarak tanımlanabilir” (Johnson, 2008: 51). Metaforun sahip olduğu bu soyut olma özelliği, O’nun akıllı bir varlık olan insan tarafından kullanılmasının temel nedenidir.

Bu çalışmada Türk halk müziği geleneğine, sözlerinde kullanılan metaforlar özelinde yaklaşılacaktır. Eş deyişle çalışmadaki metafor çözümlemesi, sözlerle sınırlandırılacaktır. Ezgi, mod (dizi kalıbı), ritim gibi diğer müziksel öğeler, bu çalışmanın alanına giremeyecek kadar devasa olduğu ve ayrı bir konu bütünlüğü oluşturduğundan, çalışma Türk halk müziği sözlerine ilişkin çözümleme ile sınırlandırılmıştır. Ancak Türk Halk Müziği sözleri üzerinde durmadan önce, metaforik anlatımın sanat içindeki yerini ele almak gerekir.

1. Metaforik Anlatım, Niçin Sanatta Daha Etkin Kullanılır?

İnsanlar ilksel edimler sonucu yaşamla ilgili tecrübeler edinir ve yaşamı anlamaya, algılamaya başlar: “İnsan dış dünya karşısında bir tavır alır, onu değişik şekillerde hissedip yaşar, bu dünya hakkında değişik kanaatler edinir. Ve şurası gerçektir ki, insanın ne olduğu, ne yaptığı, ne düşündüğü, dünyayı kavramanın bu ilksel edimlerine bağlıdır” (Hühnerfeld, 1994). İnsanın bu ilk anlama çabası, aslında gelecekteki metafor kullanma sürecinin de başlangıcıdır.

Metaforlara şiirde, edebiyatta, estetik anlatımda, matematik, mantık ve halk bilim gibi birçok alanda başvurulmaktadır. Dolayısıyla özellikle keyfi ve özgür bir anlatım biçimine sahip olan sanatsal betimlemeler için kullanılan işaretler daha metaforiktir ve metaforik anlatım doğası gereği sanatta daha etkin kullanılmaktadır (Stern, 2008: 262).

Estetik isimli çalışmasında Ziss, metaforun (eğretileme) kullanım amacını “Metafor: sanatçının düşüncesinin nesnesini, duyuyla algılanabilen dünyanın nesnelere ve olaylarına benzetme olanağı sağlayan yöntem; dışsal benzer özellikleri olan iki olayın, birinin içsel özünü, ötekini yardımıyla gün yüzüne çıkarmak için sanatsal olarak karşılaştırılması” biçiminde ifade etmektedir (Ziss, 1984: 292). Estetik düşünce ve sanatsal etkinlikler, metaforlar aracılığıyla oluşmaktadır. Bu nedenle Kofman’a göre “Metaforlar insandan dünyaya açılan yaratma ve anlam taşıma eylemleridir... İnsandaki bu metafor oluşturma dürtüsü (trieb), hayatı olumlayan ve onu inkar eden güçler arasında, hayat lehine gelişen bir kazanımdır ve açık bir şekilde estetik bir eylemdir” (1993: 15).

Kennedy, çalışmasında resimde hareketliliğin, kararlılığın, durağanlığın ve benzeri ifadelerin gölge ve çizgilerle nasıl metaforize edildiğini gösterir (2008: 447-461). Aynı şekilde

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Spitzer, müziksel öğelerle (ezgi, armoni, melodi-ton, ritm, söz) oluşturulan metaforik betimleme üzerinde durur (2004). Resim sanatında kullanılan renk ve çizgilerden, müzik sanatında kullanılan seslere ve sözlere kadar duyulara seslenen her türlü anlatım gereci, aslında metaforik ifadenin bir sonucudur. Başka bir deyişle sanatsal olanla mantıksal olanı birbirinden ayıran, anlatımdaki ‘metaforik’ ya da ‘düz’ üsluplardır.

Sanatta daha çok tercih edilen bir anlatım üslubu olması nedeniyle metafor kullanımı, kültürel bir niteliğe de sahiptir. Bunu Lakoff şu biçimde ifade eder: “Metaforik haritalama, genelde değişkendir; bazıları evrensel gibi görünür, diğerleri yaygın ve bazıları kültüre özgüdür” (Lakoff, 2008: 245). Mor rengin kadın kimliğini, kırmızı gülün aşkı, Batı kültüründe minör ezgilerin hüznü, majör ezgilerin ise görece neşeyi ifade etmesi gibi bölgesel nitelikli olarak verilebilecek tüm örnekler, hem sanatsal anlatımın hem de buna bağlı olarak metaforların kültürden bağımsız olamayacağını göstergesidir. O halde metaforlar için denebilir ki, sanatsal bir niteliğe sahip olduğu için tıpkı diğer sanatlar gibi kültürel bir görelilik taşımaktadır.

2. Müziğe Metaforik Açıdan Yaklaşmak

Spitzer, müziksel düşüncedeki metaforik yapıyı ele aldığı çalışmasında öncelikle metaforun 1970 ve 80’li yıllarda dilbilim, psikoloji, yaratıcı düşünce, eğitim kuramları ve etnoloji alanlarında keşfedilerek üzerinde bilim yapılan ve daha sonra müzikoloji disiplini tarafından da işlenen bir kavram olduğunu vurgular: “Metaforun bilişsel kuramları müzikolojiye on yıl önce girmiş ve bu kuramların yüksek düzeyde disiplinler arası potansiyele sahip olmalarından dolayı kısa sürede fark edilmiştir. Metaforik haritalama beste yapma, dinleme ve kuramsallaştırmayı da içeren hayatın tüm farklı kesimlerinde yaygındır” (Spitzer, 2004: 3). Ayrıca yazar, metafor üzerinde çok boyutlu olarak durmuş, dolayısıyla metaforu armoni, melodi, ritim ve söz gibi tüm müziksel öğelerde ayrı ayrı ele almıştır (Spitzer, 2004).

Metaforun müzikteki görünümü üzerine oluşturulmuş tüm çalışmalarda, özellikle sözel olmayan (non-verbal) alanlardaki metaforize etme yönteminin genel prensibinin, kültürel örüntülerin öncülüğünde, duyuşsal algılara hitap eden sembollere bir takım anlamlar yüklemek olduğu, müziğin de bu metaforize etme yönteminden pay aldığı Zbikovski tarafından özellikle vurgulanmıştır (Zbikovski, 2008: 504). Bu bağlamda Zbikovski, müziksel metaforları semiyoloji ve en çok da müziksel semiyoloji açısından ele almayı önerir (a.g.e. 505).

Olteteanu, müziksel metaforların çözümlenebilmesi için armoni, ezgi, ritim, söz gibi müziksel öğelerin çizdiği işaretlerin psikolojik etkileri bağlamıyla birlikte ele alınmasını önermektedir. Sanatsal üretim psikolojik bir olgu olduğu için bu biçimde yapılan metafor çözümlerinin daha açıklayıcı olacağını savunur (Olteteanu, 2010: 337-339). Müzik eserindeki ritmik ve tonal yapının dinleyenler üzerindeki psikolojik etkisi, bu öğelerde kullanılan metaforun ne kadar etkili olduğunun kanıtıdır.

3. Türk Halk Müziğinde Metafor Kullanımı

Kültürün en önemli parçalarından biri olan dil, metaforun taşınmasında hayati bir rol oynamaktadır. Yukarıda değinildiği gibi edebiyatın sanatsal bir kullanım olması ve işaretlerin tüm sanatlarda daha özgür ve keyfi kullanımı nedeniyle edebi dil, birçok yazar tarafından da vurgulandığı üzere son derece metaforiktir: “Bir çok akademisyen, metaforik ifadelerin karakteristik olarak edebiyatta, edebiyat dışı metinlere göre daha yaratıcı, farklı, özgün, çarpıcı, zengin, ilginç, karmaşık, zor ve yorumlanabilir olduğu konusunda hemfikir görünmektedir” (Semino ve Steen: 2008, 233). Aynı şekilde Lakoff da şiir için benzer düşünceye sahiptir: “Poetik metafor, günlük yaşantımızın en önemli uzantısıdır, metaforik düşüncenin geleneksel sistemidir” (a.g.e.: 246).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Dil kültürel, dolayısıyla “Dilin kuruluşu ve semantik yapısı ulusların kültürü, örf-âdeti, dini inancı çevresindeki kültürlerle etkileşimi ve coğrafi yerleşim alanları gibi unsurların etkisinde kalmaktadır” (Kemal, 2003: 57). Lakoff’un ifadesiyle “Metaforlar, benzerliklerden çok, çoğunlukla kendi deneyimlerimiz üzerine oturur” (2008: 245). Dolayısıyla, ulusun ya da topluluğun dünya algısının ve deneyimlerinin yansıdığı temel nokta dildir. Dile yüklenmiş olan anlamlar ve metaforlar, bir halkın pagan dönemlerden kalma inançlarına, tarihsel geçmişine, üretim biçimlerine ilişkin önemli ipuçları vermektedir ve somut olmayan kültür ürünlerinin en önemli parçalarındandır.

Dilin en etkin olarak kullanıldığı kültürel anlatım formlarından biri de müziktir. Çünkü müzik yalnızca ezgilerin değil, duygu yüklü sözlerin de bulunduğu etkili bir anlatım gereçidir. Dolayısıyla bu duygusal anlatımın yakalanabilmesi için yalnızca ezgilerin değil, metaforik anlatımlarla duyguların güçlendirildiği sözcüklerin de devreye girmesi gerekmektedir.

Anadolu, yeryüzünün en eski kültür coğrafyalarından biridir. Tarıma ve neolitik döneme geçilen ilk yerleşim merkezlerinden de biridir. Türk halk müziği, Anadolu insanının İslam ve Mutasavvıflık dışında Paganizm, Zerdüştilik, Yezidilik ve hatta Budizm gibi çok farklı kültürel etkiler altında kaldığının adeta bir göstergesidir. Elbette ki Anadolu halkının İslam öncesi döneme ait kültür ve inançlarından bugüne gelen izlerinin tümünün Türk halk müziği sözleri içinde gösterilebilmesi olanaksızdır. Bu çalışmada türkülere ait metaforlar, içerdikleri anlamlar açısından genel olarak kategorize edilecektir.

Ayrıca bu topraklarda kullanılmış olan birçok dilde ortak metaforlar bulunduğu aşikârdır. Sözelimi turna sözcüğü, Ermeni dilinde de kullanılan bir metafordur ve kutsal anlamlar içermektedir. Ancak dil özel bir kültür ürünü olduğundan, dilsel metaforlara ait yapısal bir çözümleme için yazarların ana dilleri üzerine çalışmaları yerli yerindedir. Bu bağlamda halk türkülerini ele alıp bu türkülerden örnekler verirken, Türk diliyle sınırlı kalmacaktır.

Anadolu ve Ortadoğu Coğrafyası’ndaki halk müziği türlerinin hemen hemen tümü için ortak bir gerçeklik vardır ki o da sözlerdir. Özellikle bu çalışmanın konusu olan Türk halk müziği, adeta ‘tınlayan bir şiir’dir. Bu şu anlama gelir. Türk halk müziğine duygusal derinliğini veren en önemli gereçlerden biri sözlerdir. Sözlerdeki bu gücü ve derinliği halk müziğine kazandıran ise ‘metaforik anlatım üslubu’dur. Türk halk müziğindeki metaforik anlatım üslubu, tamamıyla geleneksel, köklü ve derin halk edebiyatı motiflerine dayanır. ‘Hastalık’ ‘aşk’ı, ‘deva’ ‘sevgili’yi ya da ‘hekim’ bu hastalığın ‘nafile tedavisi’ni ifade ederken; ‘dağ’ ‘ayrılık’ı, ‘yol’ ‘hayat biçimi’ ve ‘felsefesi’ni ifade eden motiflerdir. Türk halk müziğindeki bu özgün metaforik üslup, bu müzik türünü ulusal/bölgesel nitelikli kılar.

Türk halk müziğindeki metaforları ‘Dinsel Türkülere ait Metaforlar’ ve ‘Din-dışı Türkülere ait Metaforlar’ olarak iki ana grup altında kategorize etmek yerinde olur. Tasavvuf felsefesinin müzik içinde işlenmesi olgusu Sünnilikte Türk Sanat Müziğinin Tasavvuf türü içinde bulunurken, Anadolu Aleviliğinde dinsel türküleri içinde bulunur. Dolayısıyla burada tasavvufi inanç sisteminin türküleri içindeki işlenişini, ağırlıklı olarak Alevi türleri içinde görmek gerekir. Alevi topluluklarının yaşam ve düşünüş biçimlerinde İslamiyet öncesi inanç sistemlerinden Şamanizm, atalar kültü, tabiat kültleri vb. inanç sistemlerinin etkisi daha fazla olduğu için, farklı inançsal etkiler altındaki bu topluluğun dinsel türkü repertuarı ve bu repertuara katmış olduğu metaforlar da elbette daha fazla ve farklıdır. Sünni Müslümanların dinsel müzik uygulamaları ise genelde ortak özellikler gösterir ve ezan, Kur’an, ilahi, mevlit, gazel gibi türleri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Kadirilik ve ya Mevlevilik gibi Türkiye’deki özgün tarikatların müziksel ürünlerini de Ortodoks İslam topluluklarının dinsel müzik uygulamalarına eklemekte yarar vardır.

Ancak dinsel türküleriyle ilgili bu saptama, din-dışı türkülere mutasavvıflığa, Paganizme ya da farklı inanışlara ait sözlerin sızmadığı anlamına gelmemektedir. En basitinden bir örnek vermek

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

gerekirse, kaynak kişisi Âşık Veysel Şatıroğlu olan “Ben Meylimi Üç Güzele Düşürdüm” türküsüdür.

Ben meylimi üç güzele düşürdüm

Biri Şemsi biri Kamer İll'Elif

Onların aşkından aklım şaşırđım

Biri Şemsi biri Kamer İll'Elif

<http://www.turkuyurdu.com/ben-meylimi-uc-guzele-dusurdum-13692.html>

Türkünün sözlerine bakıldığında türkünün yaratıcısının meylini düşürdüğü, başka bir deyişle âşık olduğı güzeller ‘şems’ (güneş), ‘kamer’ (ay) ve ‘Elif’ (bir kadın) dir. Birbiriyle özdeş algılanan güneş, ay ve elif, aslında mitolojik dönemlerden kalma inanışlara göre güneş, ay ve kadının özdeş görülmesinden kaynaklanır. Ancak Pagan inançlarından kalma bir dünya algısını içeren bu türkü dinsel değil din-dışıdır. Bu ve benzeri örnekler artırılabilir. Şimdi, ‘*dinsel*’ ve ‘*din-dışı*’ kategorizasyonları altındaki Türk halk müziğı metaforlarının örneklerle gösterilmesi gerekmektedir.

3.1. Dinsel Türkülere ait Metaforlar

Türkiye’deki dinsel nitelikli türküler, ağırlıklı olarak Alevi kaynaklıdır. Bunun yanı sıra, farklı âşıklar tarafından üretilmiş din-dışı türküler de önemli bir yer tutmaktadır. Sözler üzerinde yapılan derin çözümlemeler sonucunda, farklı arkaik inançların da Anadolu kültürüne etkisinin görülebilmesi olasılığı vardır. Ancak farklı kültürlere ait etkilerin inançsal köklerini türkü sözleri içinde yakalamak, bu çalışmanın temel hedefi değildir. Dinsel metaforlar, aşağıda ana hatlarıyla gruplandırılacaktır.

Anadolu dinsel kültürü üzerindeki en yoğun etkiyi, tasavvufi görüş oluşturmaktadır. Tasavvufi görüşün İslam öncesi temelleri de bulunmaktadır. Dolayısıyla İslam’ın çıkışıyla İslam kültürü ile de birleşmiştir. Bu biçimde İslam’dan önce var olup İslam’a adapte edilen birçok kültürel olgudan iki örnek vermek, burada uygun düşmektedir. Ekmek, buğdayın yetiştirildiğı ilk havzalarda oldum olası kutsalı. Halkların kendilerini doyuran bu yiyeceğı olan saygıları, İslam’ın gelişiyile İslam kültürüne de adapte edilmiştir. Aynı biçimde Mezopotamya Bölgesi’nde icat edilmiş bin yılların dilsiz üflemeli çalgısı ney, İslam’ın ortaya çıkışıyla birlikte İslam kültürüne adapte edilmiştir. Dolayısıyla Tasavvufun İslam öncesine ve Orta ve Uzak Doğı’ya dayanan ezoterik kökleri, tüm Anadolu insanının felsefesini oluşturmaktadır.

Alevi dinsel türleri içinde bulunan metaforları, anlam-içerik öğeleri açısından gruplandırmak, bu metaforik üsluba daha analitik bir biçimde yaklaşmayı sağlayacaktır. Dinsel türkülere ait metaforları; ‘*yaratılışı ifade eden metaforik anlatım*’ ve ‘*Tanrısal aşkı ifade eden metaforik anlatım*’ olarak iki şekilde gruplandırmalıyız.

3.1.1. Yaradılışı İfade Eden Metaforik Anlatım

Dinsel türkülere ait en önemli metafor kaynağı, bir yaradılış miti olan ‘kırklar söylencesi’nden ileri gelmektedir. Bu yaradılış mitini Çınar şu şekilde yorumlar: “Alevi inanışın göre ilk ayin-i cem, insanın yaratıldığı kırklar meclisinde yürütülmüştür. Alevilerin yeryüzünde yürüttüğü ayin-i cemler, insanın yaratılması sırasında arşta toplanan Kırklar Meclisi tarafından yürütülen cemin yeryüzündeki tekrarlarıdır” (Çınar, 2004: 112). Aynı biçimde Mustan Dönmez de Kırklar söylencesindeki anlatımın insanın yaratılışını temsil ettiğini nakleder (Mustan Dönmez, 2010: 194). Dolayısıyla bu söylence, deyiş-semahlarda bolca tasvir edilir ki, dinsel türkülere ait metaforların en başında bu ifade biçimi gelmektedir. Bu alanda sayısız deyiş-semah örneğı

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

göstermek mümkündür, ancak bu çalışmada birkaç örnekle yetinilecektir. Şah Hatayi mahlaslı bir nefes örneği, kırklar söylencesini betimlemektedir:

Vardım kırklar yaylasına gel berü hey can dediler
Yüz sürdüm ayaklarına gir işte meydan dediler
Kırklar bir yerde durdular yerlerinden yer verdiler
Meydana sofraya serdiler el lokmaya sun dediler

<http://www.turkuyurdu.com/vardim-kirklar-yaylasina-14362.html>

Ya da Âşık Sıtkı'ya ait olup kaynak kişisi Ali Ekber Çiçek olan aşağıdaki dörtlük, Kırklar meclisine atfedilen Alevi ceminde aşğın dar'a durduğunu, tasvir etmektedir:

On dört bin yıl gezdim pervanelikte
Sıdkı ismin duydum divanelikte
İçtim şarabı mestanelikte
Kırkların ceminde dara düş oldum

<http://sarkilarnotalar.blogspot.com/2012/10/ondort-bin-yil-gezdim-pervanelikte.html>

3.1.2. Tanrısal Aşkı İfade Eden Metaforik Anlatım: ‘Aşk-Ateş ve Yanma’ Metaforları

Bu anlatım biçimi, hem dinsel hem de dünyasal türler içinde oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak her ne kadar dünyasal türler için kullanılmış da olsa, kaynağını dinsel düşünceden almış olduğu için burada dinsel türkölere ait metaforlar içine dâhil edilmiştir. “Sevgiyi anlatmak için kullanılan ‘aşk ve ateş’ sözcükleri, bazen bir arada, (aşk ateşi, nar-ı aşk gibi) ve bazen birbirinin yerine kullanılır. ‘Aşk ve ateş’ sözcüklerinin bir arada ya da birbirlerinin yerine kullanılması, aşk ve ateş arasında kurulmuş ilişkiden kaynaklanır. İlk kıvılcım olmaksızın nasıl odun yanmazsa, ateş de ilk devindiricinin, ilk hareket ettiricinin ‘aşk’ ı kıvılcımı olmaksızın yanamaz (Mustan Dönmez, 2006: 332). Aşağıdaki deyişte, büyük patlamadan sonra gökyüzünde dağılarak gezegen haline gelen toz ve gaz parçacıklardan (turab) insanın vücut buluşu, ateşe (od ve kandil) ilişkin metaforların sevgi ve aşka benzetilmesi suretiyle betimlenmektedir.

Bir kandilden bir kandile atıldım
Turab oldum yeryüzüne saçıldım
Bir zaman hak idim hak ile kaldım
Gönlüme od düştü yandım da geldim....

http://www.birturkusoyle.com/turkuler/album_turkuler.asp?ASID=5666&ST=2&AID=352

Nesimi'ye ait bir nefeste ise aşk, ateş ve yanma metaforları aşağıdaki gibi kullanılmıştır. Burada hem Kırklar söylencesi, hem de aşk, ateş ve yanma metaforları bir arada tasvir edilmiştir ki, bu tür çoklu metaforlar Anadolu türkülerinde çokça bulunur:

Ateşi aşkına yaktın özümü
Halil İbrahimle nardan gelirem
Ab-ı kevser ile yudum özümü
Kırkların bezminde dardan gelirem (Nesimi)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

http://www.birturkusoyile.com/turkuler/album_turkuler.asp?ST=2&AID=334

3.2. Din-Dışı Türkülere ait Metaforlar

Din-dışı türkülere ait metaforları da ‘dünyevi aşk metaforları’ ve ‘diğer metaforlar’ olarak ayırmak gerekir. Bu şekilde, din-dışı türkülere ait metaforlara daha sağlıklı yaklaşabilmek mümkün olacaktır.

3.2.1. Dünyevi Aşk Metaforları

Anadolu’daki tasavvufî öğeler, hem dinsel alanda hem de din-dışı alanda kullanılmaktadır. Dolayısıyla atasözlerinde dahi ispatlanamayan mistik öğeleri görebilmek mümkündür: “Alma mazlumun ahını, çıkar aheste aheste” atasözü, adalete ve iyi niyete ilişkin bu metafizik anlayıştan bir tanesidir. Bu tür sözler, dinsel ritüeller içinde kullanılmıyor olsa bile, içerdiği değer bakımından, aslında inançsal bir niteliğe sahiptir. Bu tür inanışları yalnızca atasözleri ve deyimler içinde değil, aynı zamanda türküler içinde de görebilmekteyiz.

Anadolu’daki dünyevi aşk metaforlarını ‘âşık-maşuk ilişkisi’ çerçevesinde ele almalıyız. Âşık seven, maşuk ise sevilendir. Seven, karşı cinsten birini sevebileceği gibi, Tanrıyı da sevebilir. Başka bir deyişle âşık biçare ‘kul’ ya da ‘sevgili’, maşuk ise Tanrı ya da karşı cinsten biridir. Dolayısıyla tasavvufta dünyevi karşı cins aşkı, Tanrı aşkına ulaştıracak bir köprü gibi algılanır. Çapan, bu mecazi aşkın en önemli örneklerinden olan Leyla-Mecnun hikayesi hakkında şu yorumu yapar: “Bu hikâye çöl Arapları arasında yaygın olarak bulunan “el-Murakıs-Esmâ”, "Amru’bnü Aclan-Hind”, “Urvâ-Afrâ”, “Cemil-Buseyne”, “Kuseyr-Azzâ”, “Rabiâ-Ukayl”, “Kays-Lübnâ”, “Tavba-Leylâ” hikâyelerini unutturmuş ve Mecnûn, kendisini Leylâ’dan Mevlâ’ya ulaştıran ilâhî aşkıyla, X. yy.’dan sonra Arap edebiyatında tasavvufî aşkın temsilcisi olarak gösterilmiştir” (Çapan, 2009: 223).

Aşağıda sıralanacak olan bütün metaforlar, dünyevi aşkı ifade eden alt versiyonlardır: ‘Âşık-maşuk’, ‘avcı-av’, ‘hekim-hasta’ gibi tüm metaforlar, bu ana metaforun bir uzantısıdır.

3.2.1.1. Âşık-Maşuk Metaforu

Bu metafor türünü Âşık Veysel dörtlüklerinde çok güzel ifade etmiştir. Aşağıdaki ilk dörtlükte kendisini terk eden eşine sitem ederken, ikinci dörtlükte ise kendi durumunu betimler: Çünkü sevilen şey, sevenin gözlerindedir:

“Güzelliğin on par etmez

Bu bendeki aşk olmasa

Eğlenecek yer bulunmaz

Gönlümdeki köşk olmasa”

<http://www.antoloji.com/guzelligin-on-par-etmez-siiri/>

“Saklarım gözümde güzelliğini,

Her neye bakarsam sen varsın orda”

<http://www.siirleri.org/siir/47/Saklar%FDm+G%F6z%FCmde+G%FCzelli%F0ini.html>

gibi örnekler artırılabilir.

Bu âşık-maşuk metafor gurubunun alt motifleri ‘bülbül-gül’, ‘Leyla-Mecnun’, ‘Kerem-Aşlı’, ‘Avcı-ceylan’ gibi çok çeşitli biçimlerde ifade bulmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Leyla-Mecnun Metaforu: Türkülerde ozanlar, tüm Orta Doğu’da bilinen bir efsane olarak yayılmış olan ve birbirlerine kavuşamayan Leyla ile Mecnun ve O’nun farklı versiyonları olan ‘Kerem-Aslı’ ve ‘Ferhat-Şirin’ metaforuna başvururlar. Leyla-Mecnun’un hikayesi için Yavuz şunları nakleder: “Bu aşkın platonik, karşılıksız ve özri bir aşk olması ise hikâyenin kahramanlarını daha da öne çıkarmıştır” (Yavuz, 2005: 59). Bu düşünceye göre güzellik, aslında ‘görenin gözlerinde’dir. Görenin kendi gözlerindeki bu güzellik, O’nu kul aşkından Tanrı aşkına taşıyacak bir köprü niteliğindedir. Bu metafor türkülerde çokça kullanılmakla birlikte birkaç örnek verilebilir:

Mecnununum Leyla mı gördüm

Bir kerecik baktı geçti... (Sivas-Âşık Veysel Şatıroğlu)
http://www.turkuler.com/sozler/turku_mecnunun_leylami_gordum.html

Mecnun isen ey dil sana Leyla mı bulunmaz

Bu goncaya bir bülbül-ü şeyda mı bulunmaz...

Urfa-Ahmet Uzungöl-Mehmet Özbek

<http://www.turkuyurdu.com/bulunmaz-mecnun-isen-11355.html>

Leyla-Mecnun metaforunun Ferhat-Şirin ya da Aslı Kerem gibi birçok benzeri vardır. Buna da bir örnek vermek gerekirse:

Âşık Kerem düş eylemiş daylere

Kuş kondurmaz geçtiçeği dallere

Vermem seni yaban ilen ellere

Aman dayler han Aslı’mı gördün mü...(Rumeli-Anonim)
http://www.turkuler.com/nota/ezgi_asik_kerem_dus_eylemis_daylere.html

Bülbül-gül Metaforu: Türkülerde sevgi duyulan kadın genellikle kokusu, rengi, canlılığı nedeniyle gülle metaforize edilir. Bülbül ise, hep o gülün-sevgilinin etrafında pervane olan kavuşamayan kişiyi anlatmak için kullanılır.

Bülbülün donları sarı

Ben ağlarım zarı zarı...(Sivas-Âşık Veysel Şatıroğlu)

http://www.turkuler.com/sozler/turku_seherde_aglayan_bulbul.html

Bilirim âşıkısın güle

Gülün halinden kim bile

Bahçedeki gonca güle

Dolaşıp söz atma bülbül...(Karaman-Yunus Emre)

<http://www.turkuler.com/sozler/sozler/n17.asp>

Elbet yüzüm gülecek bülbül güle erecek

Bu karanlık günlerin bir gün sonu gelecek...

(Urfa-Kazancı Bedih)

<http://66sarkisozleri.blogspot.com/2013/01/felek-mahsun-krmzgul.html>

Bülbül kaçta aldın gülün narhını

Gül alıp satmanın zamanı değil...(Sivas-Nuri Üstünces)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 8/4 Spring 2013

http://www.turkuler.com/sozler/turku_asan_bilir_karli_dagin_ardini.html

3.2.1.2. Avcı-Av Metaforu

Âşık-maşuk metaforunun farklı bir versiyonu olan ‘avcı-av’ metaforu, genellikle sevdayı ifade etmek için kullanılır. Dolayısıyla bu metafor türünde, vahşi doğanın bir izdüşümünü görmek mümkündür. Avcı insan, av ise ceylandır. Aynı zamanda avcı seven, av ise sevilendir. Sevenin sevileni elde etme çabası, avcının avını elde etme çabasıyla özdeş tutulur.

Gezme ceylan bu dağlarda seni avlarlar

Anaydan babaydan yardan ayrı koyarlar

(Urfa-Anonim) http://www.turkuler.com/sozler/turku_urfanin_etrafi_dumanli_daglar.html

Yine âşık ve maşuku ifade eden diğer türküler şu biçimde başlar:

Amman avcı vurma beni

Ben bu dağın ay balam maralıyam...(Azerbaycan-Anonim)

http://www.turkuler.com/nota/ezgi_amman_avci.html

Yaralı ceylanım senden başkasına gönül vermeme

Elin beslediği gülden al bu canı sana dermem...

(Hüseyin Karakuş)

http://www.turkuler.com/nota/ezgi_yarali_ceylan.html

Aşağıdaki Âşık Veysel türküsü ise, hem âşık-maşuk, hem de çalgı-insan, hem de avcı-av özdeşliğini ortaya koyan güzel bir örnektir:

Sen bir ceylan olsan ben de bir avcı

Avlasam çöllerde saz ile seni

Bulunmaz menendi yoktur ilacı

Vursam yaralansam söz ile seni...

(Sivas-Âşık Veysel Şatıroğlu)

http://www.turkuler.com/nota/ezgi_sen_bir_ceylanolsan.html

3.2.1.3. Hekim-Hasta Metaforu

Hekim-hasta metaforu da, tasavvufi niteliğiyle aşkı anlatan metaforlardan biri olarak Türk diline yerleşmiştir. Burada hekim ya da tabip, dertli insanın derdine çare bulacak kişi, hasta ise daha çok sevdalı olan kişidir. Türkülerde hasta, yani sevdalı, hasta olma halinden memnun olduğu için, ya da bu hastalığa hekim bir şey yapamayacağı için, genellikle istenmez. Yarayı ya da hastalığı iyileştirecek kişi sevgilidir:

Lokman hekim gelse yaram azdırır

Yaramı sarmaya yar kendi gelsin...

(Zonguldak-Mustafa Tuna)

<http://www.turkuler.com/hikayeler/karadirkaslarin.asp>

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

El çek tabip el çek yaram üstünden

Sen benim derdimi bilebilmezsin

Dertliyim dertli... (Tokat - Abbas Öz - Mehmet Erenler)

http://www.turkuler.com/nota/ezgi_el_cek_tabip_sinem_ustunden.html

Tabiplerde ilaç yoktur yarama

Aşk deyince ötesini arama...

(Kahramanmaraş-Abdürrahim Karakoç)

http://www.turkuler.com/sozler/turku_mihriban.html

3.2.2. Diğer Din Dışı Metaforlar

Bu alt başlık altındaki diğer din dışı metaforlarla anlatılmak istenen, tasavvufi görüşle direk ilişkisi kurulamayan metaforlardır. Bu metaforlar, aşağıdaki başlıklarda gruplandırılmıştır.

3.2.2.1. Kadını İfade Eden Metaforlar

Her müzik türü, ait olduğu toplumun kültürüyle sıkı bir ilinti içindedir. Dolayısıyla ataerkil bir toplumun halk müziği sözlerine de ataerkillik yansır ve metaforik bir ifade bulur. Türküler, çoğunlukla erkeklerin dünyasını yansıtmakta olduğu için, kadın bir sevi nesnesi olarak algılanmış, bu sevi nesnesi farklı varlıklara benzetilerek anlam bulmuştur.

Ceylan-geyik-keklik vb. Metaforu: Öncelikle kadının ceylan ya da geyiğe benzetilmesi, yukarıda ifade edilen avcı-av metaforundan kaynaklanmaktadır. Avcı avın, seven ise sevilenin peşinden koştuğu için avcı sevenle, av sevilenle özdeşleştirilmiş; çoğunlukla erkeklerin dünyasını yansıtan bu türkülerde sevilen kadın olduğundan av nesnesi olan ceylan, keklik vb. gibi hayvanlarla özdeşleştirilmiştir:

Kekliğim kekliğim kınalı kekliğim

Suya mı gidersin yolunu bekliyorum

http://www.turkuler.com/sozler/turku_kekligim_kekligim_kinali_kekligim.html

Bu dağda ceyran gezer zülfünü tarar gezer

Men yarime neylerim ay ceylan

Yar menden kenar gezer (Mehmet Özbek/Azerbeycan)

http://www.turkuler.com/sozler/turku_bu_dagda_maral_gezer.html

Elma-kiraz-badem vb. Metaforları: Kadının sevi nesnesi olduğu türkülerde ozan, Onun görsel güzelliğine vurgu yapar. Uğrunda dağlar delinecek, mahpuslarda yatılacak sevgilinin kaş, gözü, bakışı, yanağı, dudağı ve saçı, metaforik üsluplar kullanılarak tasvir edilir. Sevgili kalem kaşlı, badem gözlü, elma yanaklı, al yanaklı, kiraz dudaklı, bal dudaklı, dudu dilli, sırma saçlıdır. Türküde kadının anlatımı için kullanılan metaforlardaki ifade benzerliği, türkülerin geniş yayılma sahalarıyla ilişkilendirilmelidir.

Fark etmez naz etsen de çekerum her nazini

Kiraz dudaklı Ayşem yerim senin ağzını

(Karadeniz-Cimilli İbo)

<http://www.sarki-sozleri.net/cimilli-ibo-kiraz-dudakli-aysem>

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar

Bezenmiş düğüne gider elma yanaklı kızlar

(Diyarbakır/ İzzet Altınmeşe)

http://www.turkuler.com/sozler/turku_egdim_sogut_dalini.html

3.2.2.2. Kader-Felek Metaforları

Türkülerde kullanılan ‘kader’ sözcüğünü yazgı, ‘felek’ sözcüğünü ise ‘kötü yazgı’ ya da bu yazgının senaryosunu hazırlayan hayali ve şeytanımsı bir varlık olarak anlatabiliriz. Bu anlayış Tanrının ve meleğin ‘iyi’, şeytanın ‘kötü’ işlerle algılanmasından kaynaklanır. Kader ve felek gibi sözcükler, çoğu zaman kişileştirilerek kullanılır:

Kambur felek sanki beni kayırdı

Eşten dosttan nazlı yardan ayırdı

Gizli sırrım memlekete duyurdu...

(Sivas-Âşık Veysel Şatıroğlu)

<http://www.turkuarsivi.tk/10674-Asik-Veyssel-Kambur-Felek-Sanki-Beni-Kayirdi.html>

Be felek senin elinden hem yanarım hem ağlarım

Gece gündüz ağlar gözüm başımı döğer ağlarım...

(Adana-Karacaoğlan) http://www.turkuler.com/sozler/turku_felek_senin_elinden.html

Felek sen ne feleksen bağrım ettin elek sen

Aldın gül yüzlü yâri daha neyime gerekse...

(Urfa-Kazancı Bedih)

http://forum.donanimhaber.com/m_22067032/tm.htm

Sanki sam yelisin estin bağıma,

Soldurdun bağımda gülümü kader

Düşürdün yolumu gönül dağıma

Aşırdın dağlarda yollumu kader

(Kırşehir-Neşet Ertaş)

<http://www.turkusozlerimiz.com/sanki-sam-yelisin.html>

3.2.2.3. Ayrılık ve Çaresizlik Metaforları

Türk dilinde ‘ayrılık’ ve ‘çaresizlik’ metaforları, en fazla ‘dağ’ sözcüğünün farklı sıfatlarıyla dile getirilmektedir. Dağın ayrılık metaforu olması oldukça doğaldır. Çünkü bu yüzeyin erişilmesi, aşılması zordur. Çoğu zaman bu kavram, ‘karlı dağ’, ‘sıra dağ’, ‘dumanlı’ (sisli) dağ gibi sıfat tamlamaları biçiminde ifade bulmaktadır.

Şu yüce dağları duman kaplamış

Yine mi gurbetten kara haber var

Seher vakti burada kimler ağlamış

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Çimenler üstünde gözyaşları var...

(Erzincan- Ali Ekber Çiçek)

http://www.turkuler.com/sozler/turku_su_yuce_daglari_duman_kaplamis_uh.html

Aşan bilir karlı dağın ardını

Çeken bilir ayrılığın derdini

Bülbül kaça aldın gülün narhını...

(Sivas-Nuri Üstünces)

http://www.turkuler.com/sozler/turku_asan_bilir_karli_dagin_ardini.html

Çaresizlik metaforu olarak ‘dağ’ a örnek:

İki Dağın arasında kalmışam

Bülbül kimin daldan dala konmuşam

Ne güngörmüş ne de murat almışam oy...(Urfa, Anonim)
http://www.turkuler.com/nota/ezgi_iki_dagin_arasinda_kalmisam_1.html

3.2.2.4. Çalgısal Metaforlar

Çalgısal metaforlar, aşığın kendisini çalgıyla özdeşleştirilmesi, başka bir deyişle kendine ait özellikleri çalgısına yüklemesi sonucu oluşturulmuştur. İnsana ait çaresizliğin, kederin, dervişliğin, ayrılığın ve aşkın çalgıya da yüklenmesinin temel nedeni, insanın duygularını müzikle, dolayısıyla çalgıyla daha etkin bir biçimde ifade edebilmesidir. Bu metafor türü, hem sanat müziğinde hem de halk müziğinde etkin olarak kullanılır. Tasavvufi bir niteliğe sahip olduğu için, sanat müziğinde mistik bir çalgı olan ‘ney’ ile gerçekleştirilir. Ney üzerinde gerçekleştirilen bu metafor türü, daha çok Sünni mutasavvıflığına aittir. Mevlana’nın mesnevisindeki beyitlerden ney ile ilgili bir metaforu örnek verecek olursak;

Bişnev in Ney çün hikâyet mîküned

Ez cüdâyihâ şikâyet mîküned

Açıklaması: Dinle, bu ney neler neler hikâyet eder. Ayrılıklardan nasıl şikâyet eder (Ayvazoğlu, 2002: 7).

Halk müziğinde ise bu metaforik anlatım, Alevilerin mistik çalgısı bağlama ile gerçekleştirilir. Bu alandaki türkülerden Pir Sultan Abdal’a ait olanı, en çarpıcıdır. Bu dörtlükte:

Gel benim sarı tamburam

Sen ne için inilersin

İçim oyuk derdim büyük

Ben Onun için inilerim...(Sivas, Pir Sultan Abdal)

<http://pirsultanabdalsiirleri.blogspot.com/2008/04/gel-benim-sari-tamburam.html>

Dörtlük derdi ve acıyı metaforize ediyor. Sonraki dörtlüklerde ise çalgıya mistik bir anlam yüklenir ve cemin doğal bir parçası olarak algılanır:

Koluma taktılar teli

Söyletiler bin bir dili

Oldum aynü-l cem bülbülü

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Ben Onun için inilerim (Sivas-Pir Sultan Abdal)

<http://pirsultanabdalsiirleri.blogspot.com/2008/04/gel-benim-sari-tamburam.html>

Karacaoğlan'a ait olan bir nefes sözünde ise bağlama hem turna, hem de insana benzetilir. Burada ozanla özdeşleşen çalgı da tıpkı insan gibi sinesi yaralı ve dertlidir...

Yine dertli dertli iniliyorsun

Sarı turnam sinen yaralandı mı

Hiç el değmeden de iniliyorsun

Sarı turnam sinen yaralandı mı

Yoksa ciğerlerin parelendi mi

http://www.turkuler.com/nota/ezgi_gine_dertli_dertli_iniliyorsun.html

Âşık Veysel Şatıroğlu'nda ise dertleşilecek bir sırdaş olması yönüyle yine insana benzemektedir:

Ben giderim sazım sen kal dünyada

Gizli sırlarımı aşikâr etme

Lal olsun dillerin söyleme yâda

Garip bülbül gibi ah ü zar etme...

(Sivas-Âşık Veysel Şatıroğlu)

http://www.turkuler.com/sozler/turku_ben_gidersem_sazim_sen_kal_dunyada.html

SONUÇ

İnsanların başlarda sezgileri ile ulaştığı, adını henüz bilmediği 'anlamlandırma-öteki ile anlatma' yöntemi, sanat tarihinin farklı dönemlerinde sıkça uygulanan bir oyun olmuştur. Bu görüş açısı ile ele alındığında, türkülerin yaratıcıları olan ozanlar için metafor, güçlü bir uygulamadır.

Yakındoğu kültüründe ezgi sözü besler ve söz, kültürel mirasın unutulmasını engelleyen bir mihenk taşıdır. Dolayısıyla Anadolu türkülerinde de sözler, müziksel yapının olmazsa olmazlarındandır. Bu çalışmada, Türk dili ile oluşturulmuş Anadolu türkülerinin içerdiği metaforlar üzerinde durulmuştur.

Türküler, dinsel ve din dışı konulara ve bu konuların alt dallarına göre kategorize edilerek ele alınmıştır. Hem dinsel hem de din dışı konuları içeren türkülerde, tasavvufi figürlerin bolca metaforize edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Dinsel öğelerin, genellikle belirli cemaat çevrelerinde daha yaygın olarak metaforize edildiği gözlemlenmiştir. Din dışı türkülere ait metaforların ise tüm Türk dünyasında ortak ve yaygın bir niteliğe sahip olduğu görülmüştür. Metaforların farklı bölgelerde aynı biçimlerde kullanılması, farklı coğrafyalardaki insan topluluklarının ortak dünya algısına işaret eder.

Türk halk müziğinde metaforlar, somutlaştırma ve kişileştirmelerle oluşturulur. Gerek dinsel ve gerek din dışı türkülerdeki metaforların kaynaklarının çoğunu doğaya ait figürler oluşturur: Dağ, turna, geyik, ceylan, gül, bülbül, kiraz, elma vb. gibi. Bunun dışında daha soyut durumların metaforlaştırılmasına örnek vermek gerekirse; 'hastalık' 'aşk'ı, 'deva' 'sevgili'yi ya da 'hekim' bu hastalığın 'nafile tedavisi'ni ifade ederken; 'dağ' 'ayrılık'ı, 'yol' 'hayat biçimi' ve 'felsefesi'ni ifade etmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Yine Türk halk müziğinde insan-çalgı, âşık-maşuk, avcı-av, hekim-hasta ilişkisi, çok farklı açılardan ele alınmıştır. Sözelimi insanın çalgılarla metaforize edilmesi, insanın ve uzuvlarının çalgılarla özdeşleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Özellikle halk müziğinde bağlama ve sanat müziğinde ney, bu olguya ilişkin önemli örneklerdendir.

Türk halk müziğindeki metaforik anlatım üslubunun tamamıyla özgün, geleneksel, köklü ve derin olduğu çalışmada gözlemlenmiştir. Türk halk müziğinin kendine özgü metaforik üslubu, bu müzik kültürünün ve dilinin ulusal/bölgesel niteliklerini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- ÇAPAN, Pervin, (2009). “Fuzulinin Leyla ve Mecnununda Tematik Olarak Aşk”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/7.
- ÇINAR, Erdoğan, (2004), “Aleviliğin Gizli Tarihi”, İstanbul: Çivi Yazıları
- DOĞAN, Mehmet, (2005). *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Pınar Yayınları.
- HUHNERFELD, Paul, (1994). *Heidegger Bir Filozof Bir Alman*, çev: Doğan Özlem, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- MAĞFİRET Kemal, (2003). *Buddhist Türk Çevresi Eserlerinde Metafor*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Beykent Üniversitesi, Ankara.
- KENNEDY, John M., (2008). “Metaphor and Art”, ed. By Gibbs Raymond W., *Metaphor and Thought*, UK: Cambridge University Press.
- KOFMAN, Sarah, (1993). “Nietzsche and Metaphor”, çev: Duncan Large, California: Stanford University Press.
- LAKOFF, George, (1998). “Contemporary Theory of Metaphor, Metaphor and Thought”, Ed. By. Adrew Ortony, USA: Cambridge University Press.
- MARK, Johnson, (2008). “Philosophy’s Dept to Metaphor”, ed. By Gibbs Raymond W., *Metaphor and Thought*, UK: Cambridge University Press.
- MUSTAN DÖNMEZ, Banu, (2010). “Alevi Cem Ritüelinde Canlandırılan Kırklar Söylencesinin Şiir-Müzik-Dansla İlişkisi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Vol. 3, Issue 14. 191-199.
- MUSTAN DÖNMEZ, Banu, (2006). “Müziğin Anadolu Tasavvufundaki Aşk, Ateş ve Yanma Metaforları Bağlamındaki Algılanışı ve Performansı”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, vol. 48. No: 12, Ankara: UEM. 329-340.
- NIETZSCHE, Friederich, (2003). *İnsanca, Pek İnsanca*, çev: Mustafa Tüzel, İstanbul: İthaki Yayınları.
- OLTETEANU, Ana-Maria, (2010). “Metaphor in Musical Experience”, *Linguistic and Philosophical Investigations*, Volume 9.
- SALMAN, Yurdanur, (2003). “Dilin Düşvreni: Eğretileme, *Kitaplık Dergisi*”, Sayı:65, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- SEMİNO, Elena & Gerald STEEN, (2008). “Metaphor in Literature”, ed. By Gibbs Raymond W., *Metaphor and Thought*, UK: Cambridge University Press.
- SPITZER, Michael, (2004). “Metaphor and Musical Thought”, Chicago ve Londra: The University of Chicago Press.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

- STERN, Joseph, (2008). “Metaphor, Semantics and Context”, ed. By Gibbs Raymond W., Metaphor and Thought, UK: Cambridge Universty Press.
- UZUN, Serkan, Ümit Hüsrev YOLSAL, (2003). Felsefe Sözlüğü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- YAVUZ, Kemal, (2005). “Leyla ile Mecnun Hikâyesinin Edebiyattaki Yeri”, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 4.
- ZBIKOWSKI, Lawrence M., (2008). “Metaphor and Music” ed. By Gibbs Raymond W., Metaphor and Thought, UK: Cambridge Universty Press.
- ZISS, Avner, (1984). Estetik, Gerçekliği Sanatsal Özümünün Bilimi, çev: Yakup Şahan, İstanbul: De Yayınevi.
- ZON, Bennett, (2000). Music&Metaphor in Nineteenth-Century British Musicology, Ashgate Publishing Company House.

İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://www.turkuyurdu.com/vardim-kirklar-yaylasina-14362.html>
- <http://sarkilarnotalar.blogspot.com/2012/10/ondort-bin-yil-gezdin-pervanelikte.html>
- http://www.birturkusoyle.com/turkuler/album_turkuler.asp?ASID=5666&ST=2&AID=352
- http://www.birturkusoyle.com/turkuler/album_turkuler.asp?ST=2&AID=334
- <http://www.antoloji.com/guzelligin-on-par-etmez-siiri/>
- <http://www.siirleri.org/siir/47/Saklar%FDm+G%F6z%FCmde+G%FCzelli%F0ini.html>
- http://www.turkuler.com/sozler/turku_mecnunum_leylami_gordum.html
- <http://www.turkuyurdu.com/bulunmaz-mecnun-isen-11355.html>
- http://www.turkuler.com/nota/ezgi_asik_kerem_dus_eylemis_daylere.html
- http://www.turkuler.com/sozler/turku_seherde_aglayan_bulbulhtml
- <http://www.turkuler.com/sozler/sozler/n17.asp>
- <http://66sarkisozleri.blogspot.com/2013/01/felek-mahsun-krmzgul.html>
- http://www.turkuler.com/sozler/turku_asan_bilir_karli_dagin_ardini.html
- http://www.turkuler.com/sozler/turku_urfanin_etrafi_dumanli_daglar.html
- http://www.turkuler.com/nota/ezgi_amman_avci.html
- http://www.turkuler.com/nota/ezgi_yarali_ceylan.html
- http://www.turkuler.com/nota/ezgi_sen_bir_ceylanolsan.html
- <http://www.turkuler.com/hikayeler/karadirkaslarin.asp>
- http://www.turkuler.com/nota/ezgi_el_cek_tabip_sinemustunden.html
- http://www.turkuler.com/sozler/turku_mihriban.html
- http://www.turkuler.com/nota/ezgi_keklik_idim_vurdular.html

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

-
- http://www.turkuler.com/sozler/turku_bu_dagda_maral_gezer.html
http://www.turkuler.com/sozler/turku_egdim_sogut_dalini.html
<http://www.sarki-sozleri.net/cimilli-ibo-kiraz-dudakli-aysem>
<http://www.turkuarsivi.tk/10674-Asik-Veyssel-Kambur-Felek-Sanki-Beni-Kayirdi.html>
http://www.turkuler.com/sozler/turku_felek_senin_elinden.html
http://forum.donanimhaber.com/m_22067032/tm.htm
<http://www.turkusozlerimiz.com/sanki-sam-yelisin.html>
http://www.turkuler.com/sozler/turku_su_yuce_daglari_duman_kaplamis_uh.html
http://www.turkuler.com/sozler/turku_asan_bilir_karli_dagin_ardini.html
http://www.turkuler.com/nota/ezgi_iki_dagin_arasinda_kalmisam_1.html
<http://pirsultanabdalsiirleri.blogspot.com/2008/04/gel-benim-sari-tamburam.html>
<http://pirsultanabdalsiirleri.blogspot.com/2008/04/gel-benim-sari-tamburam.html>
http://www.turkuler.com/nota/ezgi_gine_dertli_dertli_iniliyorsun.html
http://www.turkuler.com/sozler/turku_ben_gidersem_sazim_sen_kal_dunyada.html

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

